

THE ROLE OF PUBLIC SUPPORT IN THE TRANSFORMATION OF THE BUREAUCRACY IN TURKEYⁱ

Yazarlar/Authors: Yrd. Doç. Dr. / Asst. Prof. Dr. Tahsin GÜLERⁱⁱ
Ress. Asst. / Arş. Gör. Sinem ŞAHNAGİLⁱⁱⁱ

Abstract

Public support is one of the most important elements of legitimacy for the political power. But, as well as the existence of public support, it is also important for a political power to contribute to the position of power and public policies. In other words, the ability of political power to reflect this support to production of policy and to the planned reforms will determine the pragmatic side of political power.

The unprecedented electoral successes achieved for many years of the political power, which came to power in Turkey in 2002 indicates that political power has an important support in society. The political power in whose goals "removal of bureaucratic guardianship" and "transformation from the bureaucratic state to the service state" have an important place has carried out very important reforms, in the field of democratization, fundamental rights and freedoms and public administration in parallel with the new administration approach. These reforms have also obliged the bureaucracy to have an approach which is more responsive, productive, effective, meeting the expectations of society than in the past against the people as well as politicians. In this process, mechanisms easing participation, right to legal remedies, supervising the bureaucracy and using individual means of control such as Right to Information Assessment Board, Ombudsman Institution, Ethics Committee and the BIMER have made important contributions in regard to reflecting the effects of public support belonging to the political power,

In the current situation, while the bureaucracy feeling the transformative pressure of political power which is one of the main actors of change and transformation process and backed a significant public support, it also sees a similar pressure from the public for which it is responsible for providing public services, with the principles such as accountability, openness, transparency, information acquisition etc. In this context this study focuses on in this period, how public support has been activated by the political power as a pressure and control element at the point of change and transformation of the bureaucratic mind.

Key words: Political Power, Bureaucracy, Public Support, Transformation

TÜRKİYE'DE BÜROKRASİNİN DÖNÜŞÜMÜNDE HALK DESTEĞİNİN ROLÜ

Özet

Halk desteği siyasi iktidarlar açısından en önemli meşruiyet unsurlarından birisidir. Ancak bir siyasi iktidar için halk desteğinin varlığı kadar iktidarın konumuna ve kamu politikalarına yaptığı katkı da önemlidir. Başka bir ifade ile iktidarın bu desteği siyasa üretimine ve planladığı reformlara yansıtabilme becerisi siyasi iktidarın pragmatik yönünü belirleyecektir.

Türkiye’de 2002 yılında iş başına gelen siyasi iktidarın, üst üste elde ettiği ve uzun yıllar görülmemiş olan seçim başarıları bu süreçte toplumda önemli bir desteğe sahip olduğunu göstermektedir. Hedefleri arasında “bürokratik vesayetin kaldırılması” ve “bürokratik devletten hizmet devletine dönüşüm” ün önemli yer tuttuğu siyasi iktidar, yeni yönetim anlayışına paralel olarak başta demokratikleşme, temel hak ve özgürlükler ile kamu yönetimi alanında olmak üzere çok önemli reformlar gerçekleştirmiştir. Bu reformlar bürokrasinin, siyasetçiler yanında artık halka karşı da eskisinden çok daha sorumlu, verimli, etkin, toplumun beklentilerini karşılayan bir anlayışa sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte siyasi iktidarın sahip olduğu halk desteğinin etkilerini yansıtmada katılım, hak arama, bürokrasinin denetimi ve bireylerin bu denetim yollarını kullanmasını kolaylaştıran Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurulu, Etik Kurulu, BİMER gibi mekanizmaları hayata geçirmesi önemli katkılar yapmıştır.

Mevcut tabloda bürokrasi, bir süredir önemli bir kamuoyu desteğini arkasına alan, değişim ve dönüşüm sürecinin temel aktörü olan siyasi iktidarın dönüştürücü baskısını üzerinde hissederken benzer baskıyı hesap verebilirlik, açıklık, şeffaflık, bilgi edinme vb. ilkelerle kamu hizmeti sunmakla sorumlu olduğu, iktidara büyük oranda desteğini sunmuş olan kamuoyundan da görmektedir. Bu bağlamda çalışma siyasi iktidarın bu süreçte sahip olduğu halk desteğini bürokratik zihniyetin değişim ve dönüşümü noktasında bir baskı ve denetim unsuru olarak nasıl aktive ettiği üzerine yoğunlaşmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Siyasi İktidar, Bürokrasi, Halk Desteği, Dönüşüm

ⁱBu makale 17-18 Kasım 2017 tarihinde İstanbul’da düzenlenen International Congress of Management Economy and Policy isimli kongrede bildiri olarak sunulmuştur

ⁱⁱ Balıkesir Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. tahsin.guler@balikesir.edu.tr

ⁱⁱⁱ Balıkesir Üniversitesi, İİBF, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü. s.sahnagil@gmail.com

1. Giriş

Devlet elitlerinin siyasal kültürü olarak kökleri Osmanlı'da bulunan ve özellikle son yüz elli yılda devletin bekasını her şeyden üstün tutma iddiasıyla varlığını pekiştiren bürokratik anlayış 21. yüzyılın ilk on yılında iç ve dış dinamiklerin etkisiyle siyasal, sosyal, ekonomik ve yönetsel anlamda büyük bir değişime zorlanmıştır.

Bu değişim ve dönüşümün sürükleyicisi geçmişten bugüne devletin gölgesinde kalmış olan siyasetin alanını genişletmek isteyen ve bu amaçla devleti “bürokratik devletten hizmet devletine” dönüştürme iddiasıyla çeşitli reformlar ve yasal- kurumsal düzenlemeler gerçekleştiren siyasal iktidar olmuştur. Diğer taraftan söz konusu değişim sürecinde siyasal iktidarın çok çeşitli mecralardan destek aldığı görülmektedir. Bu mecralar arasında AB üyelik sürecinin yönetime kattığı dinamizm, küresel konjonktürün uygunluğu^{iv}, dönüştürücü aktör olarak Ak Parti'nin siyaset sahnesine çıkış aşamasında toplumun değişik kesimlerini (İslamcılar, muhafazakarlar, liberaller vb.) temsil etmesi ve ideolojiden ziyade hizmet siyasetini temel alan politikaları ilk bakışta dikkat çekmektedir.

Devleti; koşulsuz itaati şart koşan/kadiri mutlak bürokratik devletten, bireye hizmet için var olan etkin bir hizmet devletine dönüştürme iddiasındaki siyasal iktidarı güçlü kılan en önemli unsurlardan birisi sahip olduğu halk desteği olmuştur. Nitekim bürokratik vesayetinin kaldırılması sürecinde sık sık dile getirilen “millet iradesinin” her şeyin üzerinde olduğu, meşruiyetini halktan alan ve özellikle Türk siyasal yaşamında iz bırakan Demokrat Parti dönemine yapılan göndermelerle tarihsel bir misyonun yerine getirilmekte olduğu vurgusu sahip olduğu halk desteğinin siyasal söylemlere de yansımalarıdır. Dolayısıyla bu tarihi misyonun da bir gereği olarak bürokratik devletin dönüşümünde halk desteğinin etkili bir unsur olarak kullanımına yönelik kapsamlı ve rasyonel politikaların geliştirildiği görülmektedir. Örneğin gizlilik ve dışa kapalılık temelli bürokrasinin hesap verebilir, şeffaf ve açık hale getirilmesine yönelik reformlar ile (bilgi edinme kanunu, ombudsmanlık kurulması, BİMER uygulaması, halkın yönetime katılımını sağlayan mekanizmalar) demokrasinin ve insan haklarının geliştirilmesiyle vatandaşın kamu yönetiminin denetlenmesinde önemli bir aktör haline gelmesi sağlanmıştır.

Bu bakımdan çalışmada öncelikle Türkiye'de bürokrasinin tarihsel seyri ve 2000'li yıllara gelen birikimin açıklanması, derin ve köklü bir yapıya sahip bu gücün dönüşümünün ne denli önemli olduğunu ortaya koyacaktır. Sonrasında ise özellikle 20. yüzyılın son çeyreğinde yeni kamu yönetimi anlayışının bürokrasi üzerinde meydana getirdiği etkilere değinilerek bu sürecin 2000'li yıllarda gerçekleştirilen bürokrasinin dönüşümüne nasıl bir alt yapı hazırladığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Son bölümde ise bu gelişmeler ışığında bürokratik vesayeti dönüştürme iddiasındaki güçlü bir siyasal iktidarın sahip olduğu halk desteğini dönüşüme kanalize etmekte kullandığı mekanizmalar üzerinde durulacaktır.

2. Türkiye'nin Bürokrasi Tarihi

Türkiye Cumhuriyeti'nin siyasi ve idari sisteminin, Osmanlı'da belirginleşen tarihi bürokratik bir geleneğin üzerine biçimlendirildiğini söylemek mümkündür. Cumhuriyet'e getirilen bu birikimin özellikle son iki yüzyılda önemli bir değişim geçirerek patrimonyal bürokrasiden yasal- rasyonel bürokrasiye doğru bir akış gerçekleştirmeye çalıştığı görülmektedir. Ancak bu akışta bürokrasinin günümüze kadar çeşitli örnekleri görülen ciddi dirençleriyle karşılaşılması onun patrimonyal geleneklerinin gücünü ve sürekliliğini göstermesi açısından anlamlı olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kurumlaşma aşaması olan Klasik Dönem'de (14- 17. yy başı) bürokrasi, kul sistemi olarak adlandırılan, siyasal otoriteye (sultana) tam bağımlı, toplumdaki en yüksek mevkilere kadar yükselebilen bir yönetici sınıfı modeli görünümündedir. Nitekim bu yapı herhangi bir toplumsal tabakadan yönetim bağlamında etkilenmemiş bilakis tüm toplumsal tabakaların üzerinde bir hakimiyet alanı yaratmıştır.

Bu süreci takip eden ve “Bozulma ve Gevşeme Dönemi” olarak nitelendirilebilecek iki asırlık süre ise bürokrasinin görece olarak rüşvet ve yolsuzluğun pençesinde yozlaştığı, yönetime dair pek çok Türk- Osmanlı eserinde vurgulanan adalet ve liyakat düsturundan uzaklaşmış bir dönemdir. Nitekim bu dönemde yazılan birçok eserde^v yönetimdeki bozulmanın ve bilhassa bürokrasideki yozlaşmanın boyutları açıkça görülebilmektedir.

^{iv} Özellikle 1994 ekonomik krizi, 28 Şubat 1997 siyasal krizi ve 2001 siyasal/ekonomik krizi toplum nezdinde mevcut siyasal partilerin sorunlara çözüm üretmek bir yana bilakis sorun üreten yapılar olarak görülmesine yol açmış, siyasete yeni bir nefes getirecek ve kendisine bir şans verilecek yeni bir parti beklentisi oluşmuştur.

^v Bu eserler arasında; Katip Çelebi'nin *Düsturu'l-amel li-İslahü'l-halel* (1653), Hüseyin Hezarfen'in *Telhisü'l-beyan fi kavanin-i al-i Osman* (1675), Defterdar Sarı Mehmet Paşa'nın *Nesayihü'l-Vüzera ve'l-Ümera* (1714-1717) ve Canikli Ali Paşa'nın “*Tedbir-i Nizâm-ı Memleket*” i sayılabilir.

Siyasal iktidar ve bürokrasi açısından büyük bir dönüşümün ayak sesleri ise 19. yüzyılın başından itibaren duyulmaya başlanmıştır. Bu dönem modernleşme^{vi} ve Batılılaşma^{vii} çabalarının anayasa/yasacılık ve temsili meclislerle güçlendirilerek siyasi iktidarın (sultan) sınırlandırıldığı, reformların planlayıcısı ve yürütücüsü olan bürokratların yönetimde daha güçlü ve söz sahibi siyasi aktörler olarak ortaya çıktığı dönemdir.

Cumhuriyet Dönemi ise 20. yüzyılın ilk çeyreği biterken, Osmanlı'nın güçlü bürokratik yapısı ve devlet geleneğinin aynen alındığı ancak devletin yapı ve işleyişinde sistematik bir değişimin öngörüldüğü bir dönemdir. Bu değişim özellikle siyasi rejim ve medeniyet alanında kendisini gösterir (Eryılmaz, 2008: 137). Bu dönem bürokrasinin siyaset temelinde yeniden parladığı, etkinliğinin ve ilerici unsurlarının ön planda olduğu, toplumun bürokrasinin sürükleyiciliğinde dönüştürülmeye çalışıldığı bir dönemdir.

Çok partili hayata geçilmesiyle bürokrasinin siyaset ve toplumla ilişkilerinde yeni ve farklı bir döneme kapı açılır. Bu dönem siyaset ve bürokrasinin bir ayrışma yaşadığı, bu ayrışmada bürokrasinin asli rolü olan “karar ve kuralları uygulayan kamu hizmeti aracı” konumunu kendisine yeterli görmediği ve elde ettiği gücü korumak istediği çatışmacı bir dönem olmuştur. Söz konusu çatışma sürecinde siyasi sistemin, etkinliğini artırdığına, bürokrasinin ise bir geri çekilme yaşamasına rağmen olumsuz politika ve siyasi sistemi sabote etme çabalarıyla azalan etkinliğini yeniden kazanmaya çalıştığına tanık olunmuştur.

20. yüzyılın son çeyreğinde toplumsal sistemde meydana gelen değişimlerin etkilediği sosyo-ekonomik grupların siyaset- bürokrasi ilişkilerine kanalize olmaya başlamasıyla siyaset- bürokrasi ilişkilerinin küresel konjonktürün gerekleriyle örtüşen yeni bir mecraya taşındığı gözlemlenmektedir.

Bu mecra “yeni kamu yönetimi” anlayışı olarak adı konan ve başta yönetsel alanlar olmak üzere hemen her alanda değişimin ana teması haline gelerek ulusal bağlamda kamu bürokrasilerinin işleyişini ve iş yapma biçimini değiştirmesini zorunlu kılan bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte kamu yöneticileri yönetimi yeni ilke ve değerlere göre yeniden keşfetmek zorunda kalarak hizmet sundukları alanlarda toplumsal taleplere doğrudan ve etkin şekilde cevap verebilecek, daha iyi hizmet için daha yaratıcı olan, süreç geliştiren, risk alan ve hesap verebilecek bir pozisyona zorlanmışlardır.

Bu sürecin bürokrasinin dönüşümüne olan etkileri değerlendirildiğinde siyasi karar vericilerin, yönetim anlayışında, iş yapma biçimlerinde ve toplumsal alanda meydana gelen bu hızlı değişime sessiz kalmadıkları, değişimin ve dönüşümün yönetimi konusunda kamu bürokrasisini yapısal reformlarla, etkinlik, verimlilik, şeffaflık, hesap verebilirlik, demokratikleşme, yerelleşme ve yönetime katılma araçlarıyla etkiledikleri görülmektedir.

3. Siyasal İktidarın Halk Desteği ve Bürokrasinin Dönüşümünde 2000’li Yıllar

2000’li yıllarla birlikte Türk siyasetinde Ak Parti ile temsil edilen, halen devam eden yeni bir tek parti iktidarı dönemi başlamıştır. 2002 yılından itibaren girdiği her seçimi kazanan Parti’nin iktidara gelmesinden itibaren yönünü ileri demokrasiye, daha kapsamlı hak ve özgürlüklere, daha barışçıl ve katılımcı bir toplumsal yapıya çevirmesi özellikle seçimlerle belirginleşen toplumsal desteğinin altında yatan en önemli etkenlerdir. Bu süreçte başarı; küresel konjonktürün uygunluğu, gelişen ekonomi ve artan refah ile teknolojik gelişmelerinde desteğiyle halk iradesinin geçmişe nazaran daha etkili araçlarla sandığa yansımalarıyla sağlanmıştır.

Ak Parti’nin, Türkiye’de uzun yıllar görülmemiş seçim başarılarına sahip olması, bu süreçte toplumda önemli bir desteğe sahip olduğunu göstermektedir. Ancak çağdaş siyaset bilimi açısından toplumsal desteğin varlığı kadar bu desteğin siyasi iktidarın konumuna ve uygulamak istediği politikalara ne derece katkı yaptığı önemlidir. Başka bir deyişle iktidarın bu desteği siyasi yaşamda ve iktidarı süresince etkin kullanıp kullanmadığı sorusuna verilecek cevap önemlidir.

Bu hususta siyasi iktidar, iktidarının başarısı ve reformların gerçekleştirilmesinde itici gücün millet iradesi olduğunu, gücünü millettten aldığını sürekli vurgulamakta, bu husus Parti metinleri ve yöneticilerinin beyanatlarında da açıkça görülmektedir. Nitekim özgürlükçü demokratik rejimlerde esas olan irade, milletin iradesidir. Bu rejimlerde iktidarlar milli iradenin tezahür ettiği hür ve serbest seçimler yoluyla göreve gelir; iktidarın görevde kalması veya görevden ayrılması da ancak demokrasinin kurum ve kuralları çerçevesinde mümkün olmaktadır (Yayla, 2014, www.yenisafak.com.tr). Dolayısıyla demokrasilerde hür ve serbest seçimler yoluyla sahip olunan halk desteği bir iktidarın meşruiyetini sağlayan tek değil ama en önemli kriter olduğu gibi

^{vi} Öğün, Türk modernleşmesinin iki yüzyıllık serüveninin kısmi modernleşmeden radikal modernleşmeye yönelik bir seyir izlediğini belirtir. Ona göre Tanzimat’tan beri modern bir devlet olmanın çabaları ve birikimi trajik olarak aşılamaayan “tarihsel tortulara” çarpmıştır. Eski, kendisini yeni biçimlerde yeniden üretmiştir. Ya da kurumsal değişimler toplumsal değişimlerle beslenmediği için eksik kalmış, yabancılaşmış ve işsizleşmiştir (Öğün, 2002: 195).

^{vii} Batılılaşma Türkiye’de çok zaman modernleşme ve Avrupalılaşma ile iç içe geçmiş bir kavram olarak kullanılmıştır. Batılılaşmanın, Türk modernleşmesinde bir düşünce akımı olmaktan bir ideolojinin uzantısı olmaya varan gel gitlerinin bir çözümlemesi için bkz. Kahraman, H. Bülent (2002). Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadusu Türk Modernleşmesi Kurucu İradesine Yeni Bir Bakış Denemesi, *Liberalizm, Devlet, Hegemonya* içinde, E. F. Keyman (der.), İstanbul: Everest Yayınları.

tekrarlanan seçim başarıları uygulanan politikaların desteklendiğini göstermesi açısından iktidara güven veren bir unsurdur.

Keyman, Ak Parti'nin "seçim hegemonyası" olarak adlandırdığı bu süreçte, seçim yoluyla, sadece meşruiyet kazanma değil; daha da önemli, siyasi gücünü artırma, rakiplerine karşı alternatifsiz olma ve Türkiye'yi dönüştürme gücünü yenilediği, sandık ve sandık-demokrasi ilişkisinin her seferinde siyasal iktidara, meşruiyet, güç, iktidar artırımı ve Türkiye'yi dönüştürme kapasitesi kazandırdığını belirtmektedir (Keyman, 2014, www.iletisimve.diplomasi.com).

Şekil 1'de görüleceği gibi iktidara geldiği 2002 yılından itibaren geçen on yıllık süreçte girdiği her seçimi (genel/yerel) istikrarlı ve sürekli artan bir oy oranıyla kazanmış olan AK Parti'nin, politikalarının, buna bağlı olarak vesayete karşı mücadelesinin ve ülkenin değişimi ve dönüşümü yönündeki çabalarının kamuoyu nezdinde karşılık bulduğu görülmektedir.^{viii}

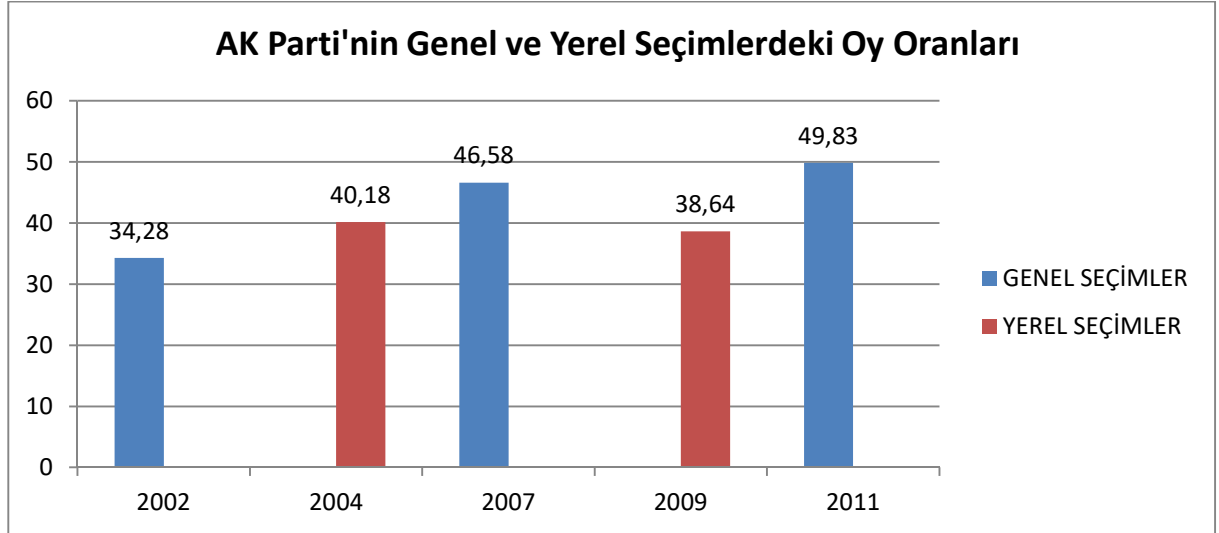

Figure 1 / Şekil 1: AK Partinin (2002-2011) Genel ve Yerel Seçimlerdeki Oy Oranları/ Voting in the General and Local Elections of the JDP(2002-2011)

Kaynak: Yüksek Seçim Kurulu seçim istatistiklerinden derlenmiştir.

Şekil 1'de seçim sonuçlarının 2011 yılına kadar alınmasının nedeni bürokrasinin dönüşümünde toplumun desteğini aktif hale getiren kamu yönetimi reformlarının ve katılım mekanizmalarının özellikle iktidarın ilk on yılında gerçekleştirilmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

2003 yılından itibaren siyasal iktidarın, yeni yönetim anlayışına paralel olarak başta demokratikleşme, temel hak ve özgürlükler ile kamu yönetimi alanında gerçekleştirdiği reformlar kamu bürokrasisinin, siyasetçiler yanında artık kamuoyuna karşı da eskisinden çok daha sorumlu, verimli, etkin, toplumun beklentilerini karşılayan bir anlayışa sahip olmasını zorunlu kılmıştır. Bu süreçte elde edilen toplumsal desteğe, bürokrasinin denetimini ve kamuoyunun bu denetim yollarını kullanmasını kolaylaştıran Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu, Kamu Denetçiliği Kurulu, Etik Kurulu, BİMER gibi mekanizmaların oluşturulması önemli katkılar yapmıştır.

Mevcut tabloya bakıldığında bürokrasi, bir süredir önemli bir kamuoyu desteğini arkasına alan, değişim ve dönüşüm sürecinin temel aktörü olan siyasal iktidarın dönüştürücü baskısını üzerinde hissederken benzer bir baskıyı hesap verebilirlik, açıklık, şeffaflık, bilgi edinme vb. ilkelerle kamu hizmeti sunmakla sorumlu olduğu, iktidara büyük oranda desteğini sunmuş olan kamuoyundan da görmektedir. Dolayısıyla bürokrasi açısından bakıldığında bürokratik zihniyetin değişim ve dönüşüm yönünde siyasal iktidardan ve sivil toplumdaki gelen çift taraflı ve ciddi bir baskıya maruz kaldığı görülmektedir.

3.1. Halkın Yönetime Katılımının Sağlanması

Yönetimde karar alma süreçlerine katılım, demokratik yönetimlerin önemli unsurlarından birisidir. Demokratikleşme sürecine paralel olarak bu bağlamda halkın yönetime katılımı ve uygulama sürecinde etkin

^{viii} AK Parti genel seçimler bazında 2002'de %34,28, 2007'de %46,58 ve 2011'de %49,83 oy oranıyla seçimlerden birinci parti olarak çıkmıştır. Yerel seçimler baz alındığında ise girdiği ilk yerel seçim olan 2004'de 40,18, 2009'da 38,64 ve 30 Mart 2014'de ise resmi olmayan sonuçlara göre %45,6 ile birinci parti olmuştur (www.ysk.gov.tr).

bir denetim aktörü işlevi görmesine yönelik mekanizmalar oluşturulmuştur. Tam da bu noktada halkın iktidara olan desteğinin seçim kazandırmanın ötesinde daha fazla anlam ifade edebilmesi söz konusu mekanizmalar ile sağlanabilmektedir. Bilgi Edinme Hakkı ve ilgili Kanun yanında şikayet mekanizmaları olarak da adlandırılan Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) ve Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsmanlık) bu mekanizmaların başlıcaları olarak nitelendirilebilir.

3.1.1. Bilgi Edinme Hakkı

Günümüzde şeffaf, hesap verebilir bir yönetim oluşturmanın temelinde bireylerin yönetime ilişkin tüm aşamalarda bilgi sahibi olma hakkının tanınması yatmaktadır. Bu nedenle, demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanmalarına ilişkin esas ve usulleri düzenlemek üzere yürürlüğe giren 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun bir yandan yönetimde şeffaflığın sağlanması suretiyle devletin demokratik karakterini güçlendireceği diğer yandan da temel hak ve özgürlüklerin kullanımında ileri bir adım oluşturacağı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte Bilgi Edinme Kanunu, çeşitli yasal düzenlemelerle kural haline getirilen yönetimin gizlilik eğilimine ve yasal zeminine yönelik bir değişimi başlatmıştır (Eken, 2005: 97).

Bu hususta Bilgi Edinme Hakkı Kanunu'nun etkinliğini artıran çeşitli düzenlemelerin varlığı görülmektedir. 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Yasası ve ilgili yönetmelikle kamu görevlilerine, halkın bilgi edinme hakkını kullanmasına yardımcı olma yükümlülüğü getirilmiştir (md. 19). Ayrıca 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Yasası'nda,^{ix} 5237 sayılı Türk Ceza Yasası'nda,^x 2872 sayılı Çevre Yasası'nda,^{xi} ÇED Yönetmeliğinde^{xii} ve Türkiye'nin 2006 yılında uygulamaya koyduğu Bilgi Toplumu Stratejisi'nde bilgi edinme hakkına değinilmektedir (Öner ve Yıldırım, 2007: 363).

Süreç içerisinde kanunun amacı olarak belirtilen demokratik ve şeffaf yönetimin gereği olan eşitlik, tarafsızlık ve açıklık ilkelerine uygun olarak kişilerin bilgi edinme hakkını kullanabilmelerinin iyi çalışan medya araçları ve iyi örgütlenmiş baskı grupları ile birleşmesiyle, Türk kamu yönetimi üzerindeki denetim çeşitlenmiş ve artmıştır (Al, 2003: 244). Nitekim Köseoğlu, Yurttaş ve Selek'in 2005 yılında, Bilgi Edinme Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden kısa bir süre sonra yaptığı araştırmada vatandaşlar tarafından kamu kurumlarından örneğin sicil dosyaları talep edildiği, ihale bilgilerinin sorgulandığı, atamalar ve soruşturmalara ilişkin çeşitli bilgi ve belgelerin istendiği tespit edilmiştir (Köseoğlu, Yurttaş ve Selek, 2005: 162). Bu durum vatandaşların uygun mekanizmalar tesis edildiğinde bu mekanizmalara kısa süre içerisinde adapte olduklarını, ve sahip oldukları hakları kullanmaktan kaçınmayacak şekilde bilinçlendiklerini göstermesi açısından önemlidir.

Bilgi toplumu olma yolunda 2006-2010 yıllarını kapsayan Bilgi Toplumu Stratejisi ve bu kapsamda geliştirilen Eylem Planı ile 2003 yılında 58 ve 59. Hükümet Acil Eylem Planı'nda yer alan "e-Dönüşüm Türkiye Projesi" ve bu proje kapsamında 2004 ve 2005 yıllarında uygulanan eylem planları çok daha ileri bir aşamaya taşınmıştır. Bilginin üretilmesi, elde edilmesi, kullanılması ve yayılmasına ilişkin tüm süreçleri kapsayan bu çalışmaların bilgi edinme hakkının daha etkin kullanımını desteklediği aşikardır.

Bu hususta dikkat çeken önemli bir kurum 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanununun 14 üncü maddesi uyarınca, bilgi edinme başvurusuyla ilgili yapılacak itirazlar üzerine verilen kararları incelemek ve kurum ve kuruluşlar için bilgi edinme hakkının kullanılmasına ilişkin olarak kararlar vermek üzere kurulan Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu (BEDK)'dur.

Bir kamu kurum ve kuruluşundan bilgi edinme talebi reddedilen başvuru sahibi, yargı yoluna başvurmadan önce kararın tebliğinden itibaren on beş gün içinde Kurula yazılı olarak itiraz edebilmekte ve Kurul, bu konudaki kararını otuz iş günü içinde vermektedir.

Kurul, bilgi edinme sürecini tarafsız şekilde dışarıdan izleyen bir otorite olarak yönetimle başvuru sahibi arasında bir nevi arabuluculuk işlevi üstlenmekte, bilgi edinme mevzuatının nasıl yorumlanması ve uygulanması gerektiğine dair uzman merci olarak karar vermektedir. Uyuşmazlık konusunda kurulun verdiği karar, şikâyet konusu bilginin erişime açık olup olmadığı sorununu çözüme bağlamakta, yönetimin bilgi edinme başvurusunun reddi yönünde verdiği kararın sonuç doğurabilmesi kurulun da aynı görüşe sahip olmasına bağlıdır (Şengül, 2012: 57).

^{ix} İlgili kanunun 7. maddesinde Mali Saydamlık başlığı altında "Her türlü kamu kaynağının elde edilmesi ve kullanılmasında denetimin sağlanması amacıyla kamuoyu zamanında bilgilendirilir" ifadesi yer almaktadır

^x İlgili Kanunun 121. Maddesi "dilekçe hakkı" ile ilgili olup "kişinin belli bir hakkı kullanmak için yetkili kamu makamlarına verdiği dilekçenin hukuki gerekçe olmaksızın kabul edilmemesi halinde altı aya kadar hapis cezasına hükmolünmesi" bilgi edinme hakkının kullanımını için başvurmayı cesaretlendirici bir hükümdür.

^{xi} İlgili Kanunun 30. Maddesinde 2006 yılında "Herkes, 9/10/2003 tarihli ve 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında çevreye ilişkin bilgilere ulaşma hakkına sahiptir" şeklinde değişiklik yapılmıştır

^{xii} Yönetmeliğin 9. Maddesinde "Halkı, yatırım hakkında bilgilendirmek, projeye ilişkin görüş ve önerilerini almak üzere halkın katılımını öngören bir toplantı yapılacağı,, toplantıda; halkın, proje hakkında bilgilendirilmesi, görüş, soru ve önerilerinin alınmasının sağlanacağı" belirtilmektedir.

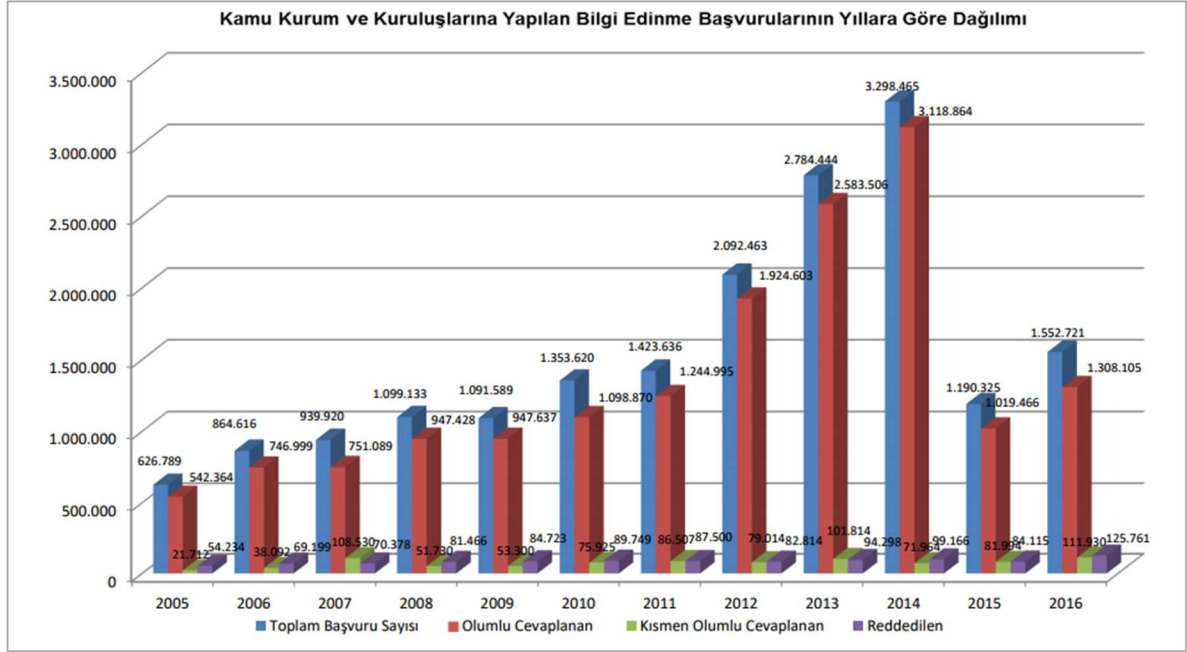

Figure 2 / Şekil 2: 2005-2016 Yılları Arasında Kamu Kurum ve Kuruluşlarına Yapılan Bilgi Edinme Başvuruları/Applications for Information on Public Institutions and organizations between 2005 and 2016

Kaynak: Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Genel Raporu, 2016 (tbmm.gov.tr).

Şekil 2'deki veriler incelendiğinde kamu kurum ve kuruluşlarına 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu kapsamında yapılan başvuruların 2015 ve 2016'da keskin bir düşüş yaşamasına rağmen 2005-2014 yılları arasında her yıl artan bir ivmeye sahip olduğu görülmektedir. Bu durum daha önce de ifade edildiği gibi anılan dönem içinde bilgi edinme hakkının kullanımına ilişkin idarenin oluşturduğu yeni imkân ve mekanizmaların kamuoyunda karşılık bulduğu ve etkin şekilde değerlendirildiğini göstermektedir.

Table 1 / Tablo 1: 2005-2016 Yılları Arasında Yapılan Bilgi Edinme Başvularının Olumlu Cevaplanma Oranı/Positive Response Rate of Information Applications Applied During 2005-2016

YILLAR	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Toplam Başvuru Sayısı	626.789	864.616	939.920	1.099.133	1.091.589	1.353.620	1.423.636	2.092.463	2.784.444	3.298.465	1.190.325	1.552.721
Olumlu Cevaplanan	542.364	746.999	751.089	947.428	947.637	1.098.870	1.244.995	1.924.603	2.583.506	3.118.864	1.019.466	1.308.105
Olumlu Cevaplama Oranı	86,53%	86,40%	79,91%	86,20%	86,81%	81,18%	87,45%	91,98%	92,78%	94,56%	85,65%	84,25%

Kaynak: Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulu Raporu, 2016 (tbmm.gov.tr).

Bilgi edinmede bir diğer önemli husus yapılan başvurulara verilen olumlu cevapların oranıdır. Başlangıcından 2011 yılına kadar ortalama % 85'lerde gerçekleşen olumlu cevaplama oranı 2012, 2013 ve 2014'de %90'ın üzerine çıkmış ancak 2015 ve 2016'da yeniden %85'lere inmiştir.

Bu rakamlar göstermektedir ki vatandaşlar kamu yönetiminin ve sürekli yüz yüze kaldıkları bürokrasinin işleyişiyle uygulamanın başladığı yıllara nazaran daha fazla ilgilenmeye ve demokratik haklarını kullanabilme açısından sürece daha fazla müdahil olma imkân ve bilincine sahip olmaya başlamışlardır. Bu resim demokratik bir toplumun oluşmasında önemli olan, haklarını bilen, sorgulayan, hesap soran ve denetleyen, katılımıyla sürece yön veren bilinçli kesimlerin etkinliğinin arttığını göstermektedir. Bugün gelinen noktada vatandaşların bilgi edinme hakkından yararlanmada tüm mekanizmaları alabildiğine kullandıkları görülmektedir. Kamu bürokrasisinin ise her yıl yapılan milyonlarca bilgi edinme başvurusunun iş yükünü

hafifletmenin yolunun idari eylem ve işlemlerde en başından itibaren açık, şeffaf ve hesap verebilir olmaktan geçtiğini idrak etmeye başladığı düşünülmektedir.

3.1.2. Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER)

Türkiye’de kamu kurum ve kuruluşlarının uzun yıllar ihmal ettiği bir husus olan halkla ilişkiler politikaları 2000’li yıllarla birlikte önem kazanmaya başlamıştır. Bu değişim sürecinde gerek kapsamı gerekse etkililiği açısından en dikkat çeken uygulama 2006 yılında faaliyete geçen Başbakanlık İletişim Merkezi (BİMER) uygulamasıdır.

Bilişim ve iletişim teknolojileri kullanılarak hayata geçirilen bir halkla ilişkiler uygulaması olan BİMER’e, Bilgi Edinme Hakkı Kanunu ve Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun kapsamındaki her türlü istek, şikâyet, ihbar, görüş ve öneri her türlü iletişim kanalları kullanılarak yapılabilmektedir. Vatandaşların istek, şikâyet, ihbar, görüş ve önerilerini içeren başvuruları BİMER koordinatörleri tarafından incelenerek değerlendirilmekte, gereği yapılarak sonucundan müracaat sahibine bilgi verilmek üzere ilgili bakanlık, valilik, kamu kurum ve kuruluşlarına iletilmektedir. Uygulama devlet ve vatandaş arasında tüm iletişim kanallarının açık tutulması esasına dayanmaktadır.

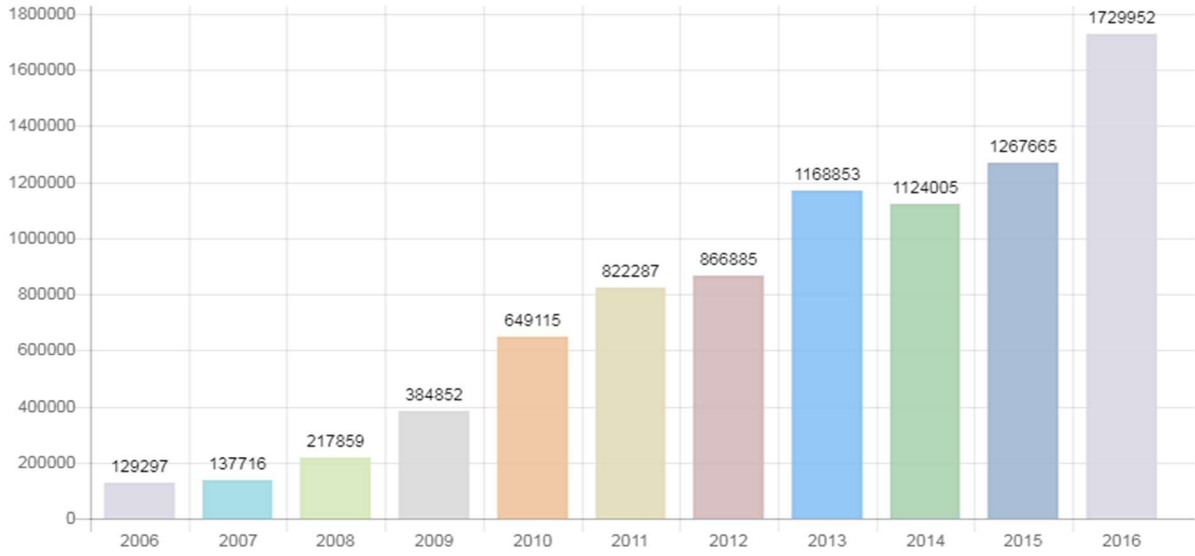

Figure 3 / Şekil 3: BİMER Kapsamında Alınan Başvuru Sayıları / Number of Applications Received within the Scope of BİMER

Kaynak: Başbakanlık İletişim Merkezi 2017), (bimer.gov.tr).

Şekil 3’de görüleceği üzere 4982 sayılı Bilgi Edinme Hakkı Kanunu, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanun ve 5176 sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunlar kapsamında 2016 yılında vatandaşlarca BİMER’e yapılan müracaatların sayısı 1.729.952’ye ulaşmıştır. BİMER’in faaliyete geçtiği 2006 yılında 129.297 olan yıllık başvuru sayısı göz önüne alındığında başvuru sayısının yukarı yönlü sürekli artan bir ivme izlediği ve geçen on yıllık sürede %1300’lük bir artışın yaşandığı görülmektedir. Süreç içerisinde bu kadar büyük artış yaşanmasının nedenini kamu hizmetlerinde sorunların artmasından ziyade, başvuru olanaklarının yaygınlığı (mektup, faks, telefon, internet, şahsen) ve hizmetin ulaşılabilirliği ile başvuruların cevaplandırılması ve yönlendirilmesinde sistemin etkinliği sebebiyle süreç içerisinde vatandaşın özellikle BİMER’i tercih eder hale gelmesi olarak okumak doğru olacaktır. Bu uygulama özellikle halkın kamu hizmetlerinden memnuniyetsizliğini en kısa sürede, en kolay ve maliyetsiz bir biçimde dile getirmesine hizmet etmektedir. Dolayısıyla uygulama geçmişten bu yana yönetime sesini duyuramayan, şikayetini aktaramayan ve hakkını arayamayan halkın bu hakkı elde etmesi ve kullanmasında önemli bir kazanım olarak dikkat çekmektedir.

2006 yılında faaliyete geçen ve bakanlık, valilik, belediye ve kaymakamlık idari birimlerinin kayıtlı kullanıcı olarak tanımlandığı ve 2012 yılı itibariyle 32.764 kayıtlı kullanıcısı bulunan BİMER projesinin kurucularından Sarıkoca, BİMER kurulmadan önce yaklaşık 30 günde sonuçlanan ihbarların yeni sistemde 3 gün içinde karşılık bulduğunu, yapılan başvuruların sisteme girmesinden itibaren hiçbir kimsenin bunlara müdahale şansının bulunmadığını, müracaatların devletin arşivinde kayıt altına alındığını ve her ay bakanlıklar bazında raporlanan müracaatların cevaplanma sürelerinin bizzat Başbakan Erdoğan tarafından takip edildiğini ifade etmektedir (Sarıkoca, 2012, www.haber7.com).

Bugün gelinen noktada BİMER uygulamasının şikayet mekanizmaları arasında vatandaşın en kolay ulaştığı ve başvurusuna karşılık bulabildiği uygulama olması, uygulamanın, hesap verebilme, verimli ve etkin çalışma konusunda bürokrasi üzerinde ciddi bir etki yaratmasına neden olmaktadır. Diğer taraftan şikayet ve ihbarların hızlı bir şekilde kayıt altına alınıp gereği için ilgili kurumlara aktarılması, şikayet edilen kurum, konu hakkında araştırma, inceleme ve gerekirse soruşturma yapma, sonucundan bilgi verme yükümlülüğü altına sokmaktadır. Öyle ki geçmişte bürokrasinin vatandaşa karşı uyguladığı, prosedürlerin ve evrak işlerinin ağırlığını anlatan bürokratik davranış tarzındaki baskının bir benzerini bugün BİMER'in zorlamasıyla kamu kurumlarının yöneticileri kendi üzerlerinde hissetmektedir. BİMER'den aktarılan bir şikayet ilgili kurum üzerinde derhal çözülmesi gereken bir sorun olarak görülmekte ve bir iş yükünü ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenle BİMER'in varlığı kamu bürokrasisi üzerinde işlerin düzgün yürümesi açısından zorlayıcı bir etki yaratmaktadır.

3.1.3. Kamu Denetçiliği Kurumu

Günümüzde kamu yönetiminin denetiminin daha çağdaş bir formata doğru kaydırılması, diğer yandan denetimin çeşitlendirilmesi ve güçlendirilmesi yönünde çaba sarf edilmektedir. İnsan hakları alanında yaşanan duyarlılığın artmasının, yöneten yönetilen ilişkilerinin karmaşıklaşmasının, yargı alanında görülen aksaklıkların ve yönetim alanında yükselişe geçen değerlerin etkisiyle, tipik dış denetimi ifade eden yargısal denetimin yanı sıra ülkelerin kamu yönetimi sistemlerinin yeni mekanizmalarla denetlenmesi gündeme gelmiştir (Sobacı ve Köseoğlu, 2014: 26). Dünyada çok yeni olmamakla birlikte Türk kamu yönetimi sistemi için yeni olan söz konusu denetim sistemlerinden birisi Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman) dur.

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönünden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere TBMM'ye bağlı kamu tüzel kişiliğine haiz ve özel bütçeye sahip olarak kurulan ve 29 Mart 2013 tarihinden itibaren şikayet başvuruları almaya başlayan kurumun aslında gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerdeki örneklerine göre çok geç bir tarihte kurulduğu söylenebilir.

Kurumların oluşturulması önemli olmakla birlikte daha da önemlisi ilgili kurumların amaçlarına uygun rasyonel çalışmasının sağlanabilmesidir. Kamu Denetçiliği Kurumu açısından bakıldığında kurumun "bağımsızlık" ve "tarafsızlık" özelliklerinin ön planda olması önem arz etmektedir (Sobacı ve Nargeleçekenler, 2011: 376). Bu özellikler kurumun amaçlarında belirtilen adalet anlayışı içerisinde hukuka ve hakkaniyete uygunluğun tesis edilebilmesi için önemlidir. Kurumun önemli bir işlevi idarenin memnun olunmayan her eylem ve işlevinin yargıya taşınmasını azaltacak etkiler yaratması olmuştur.

Table 2 / Tablo 2: Kamu Denetçiliği Kurumuna Yapılan Şikâyetlerin Konu Dağılımı (2013-2016) / The Distribution by Subject of Complaints to the Ombudsman Institution (2013-2016)

Şikâyet Konusu veya Alanı	2013 Sayı	2014 Sayı	2015 Sayı	2016 Sayı	Toplam	2016 Yüzde
Kamu Personel Rejimi	2142	1349	1584	1759	6834	31,87
Eğitim-Öğretim, Gençlik ve Spor	1203	1056	1296	669	4224	12,12
Çalışma ve Sosyal Güvenlik	888	419	385	556	2248	10,07
Mahallî İdarelerce Yürütülen Hizmetler	455	343	329	368	1495	6,67
Adalet, Millî Savunma ve Güvenlik	455	283	190	338	1266	6,12
Ekonomî, Maliye ve Vergî	784	440	295	326	1845	5,91
İnsan Hakları	263	423	327	303	1316	5,49
Diğer	141	381	384	217	1086	3,93
Mülkiyet Hakkı	239	144	188	155	726	2,81
Kadın Hakları	32	40	103	8	320	0,14
Çocuk Hakları				137		2,48
Orman, Su, Çevre ve Şehircilik	198	186	376	120	880	2,17
Enerji, Sanayi, Gümrük ve Ticaret	166	64	111	111	452	2,01
Sağlık	158	131	130	110	529	1,99
Ulaştırma, Basın ve İletişim	271	125	95	107	598	1,94
Engelli Hakları	87	106	111	104	408	1,88
Sosyal Hizmetler	46	73	52	58	229	1,05
Nüfus, Vatandaşlık, Mülteci ve Sığınmacı	37	17	26	21	101	0,38
Gıda, Tarım ve Hayvancılık	28	18	14	20	80	0,36
Ailenin Korunması	13	28	37	17	95	0,31
Bilim, Sanat, Kültür ve Turizm	32	13	22	15	82	0,27
TOPLAM	7638	5639	6055	5519	24851	100,00

Kaynak: T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu 2016 Yılı Faaliyet Raporu, (ombudsman.gov.tr)

Tablo 2’de görüldüğü gibi vatandaş şikâyet hakkını hemen her konuda, her türlü kamu hizmeti için kullanabilmektedir. Yapılan şikâyetlerin türlerine bakıldığında “kamu personel rejimi”, “eğitim, öğretim, gençlik ve spor hizmetleri” ile “çalışma ve sosyal güvenlik” ile ilgili alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir.

Yukarıda belirtildiği üzere Kuruma her yıl binlerce başvuru yapılmakta, Kurum vatandaşın haklı olduğu durumlarda ilgili kurumlara vatandaşın mağduriyetinin giderilmesine yönelik tavsiyelerde bulunmaktadır. Diğer taraftan Kurumun tavsiyelerine uyulması her ne kadar zorunlu değilse de kamuoyunda tartışılan bazı gelişmelere ilişkin aldığı tavsiye kararlarının medyada yer bulduğu ve ses getirdiği görülmektedir. Örneğin Kurum aldığı tavsiye kararında kamuoyunda “15 dakika kuralı” olarak bilinen, ÖSYM’ye, yaptığı sınavlarda sınav başlama saatinden 15 dakika önce sınav binasına girişin sona ermesi uygulamasını kaldırmasını tavsiye etmiş, ÖSYM ilk aşamada uygulamanın haklılığını savunmuşsa da (ntv.com.tr, 2017) 18 Ekim 2017 tarihli açıklamasında uygulamanın kaldırıldığını (www.haberturk.com, 2017) bildirmiştir. Nitekim Kurumun en önemli gücü, hakkında tavsiye kararı aldığı kurumu kanunen olmasa da kamu vicdanında mahkum ederek tavsiye kararı doğrultusunda işlem yapmaya sevk edebilmesidir.

Kamu Denetçiliği Kurumu çeşitli başvurulara ilişkin aldığı kararları internet sayfasından da kamuoyuyla paylaşmakta bu kararların zaman içerisinde bürokratların özellikle vatandaşlara yönelik iş ve işlemlerinde dikkate alacakları rehber olacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç

Tarihi bürokratik imparatorluk olarak nitelendirilen Osmanlı’dan bu yana bürokrasinin siyasal iktidarlar ve toplum üzerindeki etkisi belirleyici olmuştur. Özellikle Batılılaşma hareketlerinin etkisiyle Tanzimat’la birlikte bürokrasi, kendi gücünün farkına varmış, onu pekiştirerek padişahın gölgesinden sıyrılmıştır. Cumhuriyet ile birlikte ise adeta altın yıllarını yaşayan bürokrasi siyasetle iç içe, devletle özdeşleşen bir yapı haline gelmiştir. 2000’li yıllara kadar Demokrat Parti iktidarında yaşadığı kısa bir gerileme dönemi

dışında hakim pozisyonunu korumayı başaran bürokrasinin genel karakteristiği bilhassa halka karşı sorumluluk üstlenmeyen ve hesap vermeyen bir tarzda gelişmiştir.

2002 yılından itibaren ise iktidarda, geçmişin koalisyon dönemlerinin aksine güçlü ve vesayet odaklarına karşı bir mücadele stratejisi izleyerek siyasetin alanını genişletmek isteyen bir siyasal iktidarın bulunması bürokrasiyi değişim ve dönüşüme zorlamıştır. Bu dönüşüm sürecinde siyasal iktidar başta küresel konjonktürün uygunluğu, AB üyelik süreci ve demokratikleşme süreci olmak üzere çeşitli fırsatların gücünden yararlanmış, kamu yönetiminde gerçekleştirdiği reformlar ile de kendisi yeni fırsatlar yaratmıştır.

Değişim ve dönüşümü sağlamanın önünde bir direnç olarak görülen bürokratik vesayet kaldırılabilmesi için siyasal iktidarın temel hareket noktalarından birisi de halk desteğinin bu süreçte etkin olarak kullanılması olmuştur. Nitekim elde edilen seçim başarılarının iktidarı elde etme noktasında önemi büyük olmakla birlikte halk desteğinin sürekliliği ve doğru kullanımı ile bürokrasinin dönüşümünde iktidara yardımcı olan bir güç haline dönüştürüldüğü görülmektedir.

Bu amaçla bilgi edinme hakkının kullanılmasını sağlayan ve halkı bu konuda teşvik eden, bilgiye erişimi kolaylaştıran uygulamalar, halkın kamu yönetiminden şikayetlerini, memnuniyetsizliğini, istek, görüş ve önerilerini çok hızlı ve aracısız olarak aktarabilmesini sağlayan iletişim uygulamaları (BİMER), idarenin eylem ve işlemlerinden mağdur olanların karşılaştığı uzun ve yıpratıcı mahkeme süreçlerine alternatif olarak geliştirilen kamu denetçisine başvurma olanağı sunulması gibi kararlara katılım ve denetim mekanizmalarının geliştirilmesi toplumun bilinçlenmesine ve hakkını aramasına çok önemli katkılar yapmıştır.

Sonuç olarak 2000’li yıllarla birlikte bürokrasinin, bir süredir önemli bir kamuoyu desteğini arkasına alan, değişim ve dönüşüm sürecinin temel aktörü olan siyasal iktidarın dönüştürücü baskısını üzerinde hissederken benzer bir baskıyı hesap verebilirlik, açıklık, şeffaflık, bilgi edinme vb. ilkelerle kamu hizmeti sunmakla sorumlu olduğu, iktidara büyük oranda desteğini sunmuş olan kamuoyundan da görmektedir. Dolayısıyla bu baskıyla bürokrasinin, asli işi olan “vatandaşa hizmet etme pozisyonuna” çekilmeye zorlandığı görülmektedir.

Kaynakça

- Al, H. (2003). *Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi*, Ankara: Bilimadamı Yayınları.
- BEDK, (2016). 2016 Yılı Bilgi Edinme Genel Raporu, https://www.tbmm.gov.tr/bilgiedinme/2016_yili_degerlendirme_raporu.pdf, E.T: 22.10.2017.
- BİMER, (2017), BİMER Kapsamında Alınan Başvuru Sayıları, <https://www.bimer.gov.tr/>, E.T: 22.10.2017.
- Eken, M. (2005). *Yönetimde Şeffaflık*, Adapazarı: Sakarya Kitabevi
- Eryılmaz, B. (2008), *Bürokrasi ve Siyaset*, İstanbul: Alfa Yayınları
- HABERTÜRK, (2017, 18 Ekim) ÖSYM Başkanı Açıkladı, <http://www.haberturk.com/osym-baskani-acikladi-15-dakika-kurali-kalkti-sinav-ucretleri-dusuruldu-1676697>, E.T: 22.10.2017.
- Kahraman, H. B. (2002). Avrupa: Türk Modernleşmesinin Xanadusu Türk Modernleşmesi Kurucu İradesine Yeni Bir Bakış Denemesi, *Liberalizm, Devlet, Hegemonya* içinde, E. F. Keyman (der.), İstanbul: Everest Yayınları.
- Kamu Denetçiliği Kurumu (2016), 2016 Yılı Faaliyet Raporu, <https://www.ombudsman.gov.tr/>, E.T: 22.10.2017.
- Keyman, F. (2014). *AK Parti: Egemen Parti ve Yeni Türkiye*, <http://www.iletisimvediplomasi.com/ak-parti-egemen-parti-ve-yeni-turkiye/> (21 Haziran 2014).
- Köseoğlu, Ö.,F. Yurttaş ve C. Selek (2005). *Yolsuzluğun Önlenmesinde Kullanılan Araçlardan Biri Olarak Yönetimde Açıklık ve Bilgi Edinme Hakkı*, II. Yönetimde Etik Sempozyumu, Sakarya, <http://www.etikturkiye.com/etik/kyonetim/Koseoglu.pdf>, E.T: 05.2014.
- NTV (2017, 14 Mart) Ösym'den 15 dakika kuralı için açıklama, https://www.ntv.com.tr/egitim/osymden-15-dakika-kurali-icin-aciklama,xNITfU7 HyU2U1W_ZygeE4g, E.T: 21.10.2017.
- Öğün, S. S. (2002). Devlet- Toplum Metafiziği ve Türk Modernleşmesi, Keyman, E. F. (der.), *Liberalizm, Devlet, Hegemonya* içinde, İstanbul: Everest Yayınları.
- Öner, Ş. ve U. Yıldırım. (2007). Bilgi Edinme Hakkı Açısından Yerel Yönetim Mevzuatının Analizi, B. Eryılmaz, M. Eken ve M. L. Şen (Edt.), *Kamu Yönetimi Yazıları* içinde, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 358-383.
- Sarıkoca, A. İ. (2012, 24 Mart) İlginç istek: Başbakan bana Kız İstesin, <http://www.haber7.com/guncel/haber/860570-ilgincl-istek-basbakan-bana-kiz-istesin>, E.T: 20.10.2017.
- Sobacı, M. Z. ve Ö. Köseoğlu. (2014). Türkiye'de Etkin Bir Ombudsman İçin Medya Desteği: Ampirik Bir Analiz, *Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi*, Cilt. 19, Sayı. 4, 25-45
- Sobacı, M. Z. ve M. Nargeleçekenler (2011). Avrupa'da Ulusal Düzeydeki Ombudsman Kurumlarının Formel Bağımsızlık Seviyelerinin Değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı Perspektif, B. Parlak (Ed.), *Kamu Yönetiminde Yeni Vizyonlar* içinde, Ankara: Turhan Kitabevi.
- Şengül, R. (2012). Bilgi Edinme Hakkının Kurumsallaşmasında Bilgi Edinme Değerlendirme Kurulunun Rolü, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 34, 53-60.
- Yayla, A. (2014, 26 Temmuz). Bürokratik vesayet sistemi bitti mi? Erişim, <http://www.yenisafak.com.tr/yazarlar/atillayayla/burokratik-vesayet-sistemi-bitti-mi/55024>, E.T: 20.10.2017.
- YSK, (2017, 27 Ekim) Sandık Sonuçları Paylaşım Sistemi, Ankara: Yüksek Seçim Kurulu, <https://sonuc.ysk.gov.tr/module/GirisEkranı.jsf>, E.T: 20.10.2017.